

NEZAKONITA ODNOSNO VANBRAČNA DJECA

DR MARIJAN BIŠKUP

U dosadašnjim izlaganjima nauke o braku bilo je dosta govora o ženidbi i njezinim ciljevima, među koje svakako spadaju rađanje i odgoj djece. U ovom kratkom priopćenju osvrnut ćemo se, prema postojećim crkvenim i građanskim propisima, malo pobliže na problem tzv. nezakonite odnosno vanbračne djece, te pokušati sugerirati neke korisne ideje za praksu.

ZNACENJE IZRAZA »ZAKONITA — NEZAKONITA« DJECA

Radi lakšeg i potpunijeg izlaganja korisno je podsjetiti se, makar samo ukratko, na značenje i opseg izraza *zakonita-nezakonita* djeca prema nauci crkvenog prava i civilnog zakonodavstva.¹

O problemu nezakonite odnosno vanbračne djece Crkveni zakonik govori u više navrata i pod raznim vidovima. Za određenje pojma zakonitosti odn. nezakonitosti valja se osvrnuti na brojeve 1114—1117 Kodeksa.

Kad se govori o učincima ženidbe, kanon 1114. tumači tko su, prema samo ukratko, na značenje i opseg izraza *zakonita-nezakonita* djeca jesu ona koja su začeta ili rođena iz valjane ili predmijevane (putativne) ženidbe, osim ako roditeljima u vrijeme začeća djece nije bila zabranjena upotreba ženidbe zbog položnih svečanih zavjeta ili primljenog višeg reda.

Raščlanjujući navedeni tekst Crkvenog zakonika, treba istaknuti da su prema kanonu 1114. nezakonita ona djeca koja nisu ni začeta ni rođena u valjanom ili predmijevanom braku. Među nezakonite treba ubrojiti i one koji su začeti u valjanom ili putativnom braku, a njihovi su roditelji u vrijeme začeća bili vezani svečanim zavjetima ili svetim redom.

Kanonsko pravo predviđa i pozakonjenje djece naknadnom ženidbom roditelja, oprostom od ženidbene zapreke koja je sprečavala sklapanje braka, te polaganjem svečanih zavjeta nekoga tko je prema crkvenom zakonu nezakonito dijete. Usput napominjemo da su, prema

¹ Zbog kratkoće vremena nisam se upuštao u iznošenje statističkih podataka o broju nezakonite djece.

kanonima 1116, 1117 i 984, djeca pozakonjena naknadnom ženidbom svojih roditelja — s obzirom na učinke — u svemu jednaka zakonitoj djeci, osim ako je izričito spomenuto drugačije.

Prema nauci našeg civilnog zakonodavstva vanbračna su:

a) djeca koju je rodila neudata žena.

b) djeca koju je rodila udovica odnosno razvedena žena tristo dana nakon prestanka braka. Ovima treba pribrojiti i djecu koja su rođena tristo dana nakon poništenja braka, odnosno utvrđenja nepostojanja braka.

c) djeca koja su rođena u braku ili prije isteka tristo dana od prestanka, poništenja ili utvrđenja nepostojanja braka, ako je njihovo bračno rođenje s uspjehom osporeno.²

POS LJEDICE NEZAKONITOSTI DJECE PREMA KANONSKOM PRAVU

Kod izlaganja pojma nezakonitosti u crkvenom pravu rečeno je da se situacija nezakonite djece uvelike mijenja naknadnom ženidbom njihovih roditelja, oprostom ili polaganjem svećanih zavjeta. Tako nezakonita, a kasnije pozakonjena, djeca mogu postati viši redovnički poglavari (k. 504), mogu biti pripušteni u sjemenište (k. 1363, par 1) i zaređeni za svećenike (k. 984). Uza sve to ipak se mora priznati da nezakonita djeca — prema Kodeksu — tijekom čitavog života snose izvjesne posljedice koje su rezultat njihove nezakonitosti.

Evo nekoliko takvih slučajeva:

Na prvom mjestu valja spomenuti propise crkvenoga prava u vezi s imenovanjem rimskih stožernika (kardinala). Govoreći o njihovim sposobnostima, povlasticama i obavezama, kanon 232. izričito veli da kardinalima ne mogu postati oni »koji su nezakoniti, makar bili susljednim vjenčanjem roditelja pozakonjeni«.

Slična je stvar i kod propisa o imenovanjima biskupa. I od te crkvene službe isključeni su nezakoniti. Kanon 331. ističe da se sposobnim za biskupa smatra onaj koji je »rođen od zakonitih roditelja, a nije pozakonjen naknadnim brakom roditelja«.

Propis o nepodobnosti nezakonitih za najviše crkvene službe odnosi se i na neovisne prelate i opate. Naime, kanon 320. kaže da se za neovisne opate i prelate traže ista svojstva koja moraju imati kandidati za biskupsku službu. Iz toga proizlazi da nezakonite osobe, kao i one koje su pozakonjene naknadnom ženidbom roditelja, ne mogu postati ni opati ni tzv. neovisni prelati.

DRUGI VATIKANSKI SABOR I NEZAKONITOST DJECE

Drugi vatikanski sabor govori o djeci na više mjesta i s raznih aspekata, a posebno u »Gravissimum educationis« (GE), deklaraciji o krš-

2 A. PROKOP, *Porodično pravo, Odnosi roditelja i djece*, Zagreb 1972., 71; usp. V. S. BAKIĆ, *Porodično pravo*, XI. izd. Beograd 1978., str. 240—241.

ćanskom odgoju, i »Gaudium et Spes« (GS), pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenm svijetu.

Roditelji su prvi odgojitelji vlastite djece (GE 3) u krugu obitelji (GS 52), gdje treba stvarati takvo obiteljsko ozračje koje će pogodovati punom osobnom i društvenom razvoju (GE 3). Primjer uzornog života i zajednička obiteljska molitva nužna su sredstva za kojima roditelji djece trebaju svakako posegnuti (GS 48). Roditelji imaju, nadalje, tešku obavezu pobrinuti se kako bi vjerski i profani odgoj njihove djece skladno napredovao (GE 7).

Iz analize koncilskih dokumenata proizlazi da se Vatikanski sabor ni u ovom slučaju nije upuštao u pojedinosti, nego je iznio samo glavne smjernice u vezi s djecom, ne osvrćući se posebno na problem nezakonite odnosno vanbračne djece.

POKONCILSKI DOKUMENTI O NEZAKONITOJ DJECI

Pod izrazom »pokoncilski« dokumenti mislimo na dokumente koji su bili objavljeni za vrijeme ili neposredno nakon Drugog vatikanskog sabora.

Motu proprio »Pastorale munus« pape Pavla VI. od 30. studenog 1963. godine prvi je takav dokumenat koji govori i o nezakonitoj djeci. U spomenutom dokumentu rimski prvosvećenik podjeljuje biskupima izvjesne ovlasti i prava, među koja se ubraja i davanje dozvole nezakonitoj djeci da uđu u sjemenište. U br. 31. biskupima se, naime, daje ovlast da mogu pripustiti u sjemenište nezakonite sinove, ako isti posjeduju ona svojstva koja se redovito traže za ulazak u sjemenište, osim ako su u pitanju djeca rođena iz preljuba ili ona čiji su roditelji vezani svećanim zavjetima ili višim redom.³

Slijedeći dokumenat na koji se ovdje želimo osvrnuti jest papinski reskript »Cum adnotae« od 6. studenoga 1964. godine. Apostolska stolica u tom spisu podjeljuje izvjesne ovlasti vrhovnim redovničkim poglavarima svećeničkih redova papinskoga prava i opatima primasima. U br. 7 kaže se doslovno: »Slično mogu podijeliti oprost od zapreke stupanja u redovničku družbu onima koji su pripadali nekatoličkoj sljedbi, (i) onima koji su rođeni kao nezakoniti«.⁴

Posljednji važan pokoncilski dokumenat koji se odnosi na problem nezakonite djece, a na koji se ovdje želimo osvrnuti, jest dekret »Religionum laicalium« Kongregacije za redovnike od 31. svibnja 1966. godine. U tom dekretu Kongregacija daje određena ovlaštenja vrhovnim upraviteljima, kako muških tako i ženskih, laičkih instituta papinskoga prava. Među prvima, dekret spominje i oprost od nezakonitosti. »(Vrhovni upravitelji laičkih družbi) — piše u dekretu — uz pristanak svojega vijeća mogu, stupanja u družbu, podijeliti oprost od zapreke onima koji su rođeni kao nezakoniti, osim ako su djeca rođena iz preljuba ili rođena od onih koji su vezani svećanim zavjetima ili višim redom«.⁵

3 Acta Apostolicae Sedis (AAS) 56 (1964), str. 10.

4 AAS 59 (1967), str. 375.

5 AAS 59 (1967), str. 362.

STATUS NEZAKONITE DJECE U NACRTU NOVOG ŽENIDBENOG PRAVA

Djeluje pomalo začuđujuće da nema gotovo nikakve razlike u statusu nezakonite djece između postojećeg i još uvijek važećeg crkvenog Kodeksa i Nacrta novog (budućeg) ženidbenog prava.⁶ Istina, 90. kanon Nacrt novog ženidbenog prava slijedi misli II. vatikanskog sabora u vezi sa svestranim zbrinjavanjem i odgojem, kako zakonite, tako i djece rođene izvan braka. Sve ostalo što slijedi od 91—94. kanona Nacrta novog ženidbenog prava nije ništa drugo negoli opetovanje kanona 1114—1117 crkvenog Kodeksa.

Usput napominjem da je zajednička sinoda biskupijâ u S. R. Njemačkoj (1971—1975) izglasala kao »votum« da se iz budućeg Kodeksa crkvenoga prava ispuste razlike između zakonite i nezakonite djece.⁷

CIVILNO ZAKONODAVSTVO O NEZAKONITOJ DJECI

»Narodne novine«, službeni list Socijalističke republike Hrvatske, u br. 11 od 21. ožujka 1978. godine donose tekst novoga republičkog zakona o braku i porodičnim odnosima koji se počinje primjenjivati od 1. siječnja 1979. godine.

U trećem dijelu govori se o odnosima roditelja i djece, no u tekstu zakona nema nikakve razlike u obavezama prema zakonitoj odnosno nezakonitoj djeci. Vanbračna djeca su u našem civilnom pravu u pravima i dužnostima izjednačena sa zakonitom odnosno bračnom djecom.⁸ Govoreći o dužnostima i pravima roditelja prema djeci, zakon je dosta kratak ali iscrpan. Roditelji imaju pravo i dužnost čuvati i brinuti se za život i zdravlje svoje maloljetne djece (čl. 69), odgajati i razvijati radne navike, te pripremati ih za samostalan i aktivan život (čl. 70). Roditelji su se, nadalje, dužni brinuti za obrazovanje, redovno i daljnje školovanje svoje djece, vodeći pri tome računa o sposobnostima, sklonostima i njihovim željama (čl. 71). Osim tih obaveza, zakon navodi i dužnosti materijalnog uzdržavanja i zastupanje djece pred pravnim forumima (čl. 72—73).

TEOLOŠKO — MORALNI ASPEKTI PROBLEMA

Iskustvo nam govori da su nezakonita, odnosno vanbračna, djeca nerijetko i na razne načine žrtve položaja u koji su ih, bez njihove osobne krivnje, uveli drugi. Psihološki kompleksi, uvredljiva sažaljevanja i poniženja, kojima treba nadodati razne nevolje moralne i materijalne prirode, tek su djelomična slika onoga što takve osobe doživljavaju tijekom života.

6 *La riforma del Codice di diritto canonico. Il nuovo testo »De matrimonio«, Il regno documenti 7/1974.*

7 *Usp. Cristlich gelebte Ehe und Familie* 4. 1. 3; *Offizielle Gesamtausgabe I*, Freiburg i. B. 1976., str. 454.

8 *Usp. V. S. BAKIĆ, Nav. dj.*, str. 258.

Što reći o ovome s teološko-moralnog aspekta?

Valja priznati da su nezakonita odnosno vanbračna djeca ostala bez prirodnog ambijenta, neophodnog za normalan razvoj, koji bi im omogućio da rastu normalno, te da se mirno i tiho razvijaju u zdrave i zrele ličnosti. Lišena obitelji, nezakonita djeca ostaju bez ljubavi i odgojnog utjecaja jednog od roditelja. Rezultat takvog stanja je osjećajna nerazvijenost, preosjetljivost i psihološka nesigurnost.⁹

S obzirom na obaveze oca prema nezakonitom odnosno vanbračnom djetetu, potrebno je istaći da je on dužan, barem ekonomski, pomoći majci pri odgoju, rastu i razvoju njihova djeteta. Na taj će način biti učinjeno ono što je u takvoj situaciji moguće da se dijete pripravi za život i tako lakše prebrodi krize s kojima će se nerijetko u kasnijem životu susretati. Kod naglašavanja materijalne obaveze oca prema nezakonitom djetetu, ne smije se zaboraviti ni na stvarne ekonomske mogućnosti oca.

Ali, što učiniti u slučaju kad civilno zakonodavstvo oca nezakonitog djeteta ne obavezuje na određene materijalne obaveze prema tom djetetu, ili ih se otac jednostavno želi osloboditi? Moralisti kažu da i u tom slučaju otac ima moralnu obavezu pomoći djetetu u nastojanju da dođe do prikladnog životnog zanimanja i tako, poput ostalih građana, sebi osigura sredstva neophodna za svagdanji život.¹⁰

Kako se u takvim slučajevima treba vladati svećenik?

Prije svega u konkretnim slučajevima treba biti pažljiv i vidjeti ne postoji li možda mogućnost i dobra volja da među roditeljima djeteta, još uvijek slobodnima za brak, dođe do sklapanja ženidbene veze. Ako je sve drugo u redu, možda bi baš to bilo najprikkladnije rješenje, kako za roditelje, tako i za nezakonito dijete. Ako tih realnih mogućnosti i izgleda nema, ne smije se ni pomišljati na forsiranje braka, da se ne bi iz jednog, već postojećeg, promašaja upalo u drugi, još veći i teži.

Već je prije spomenuto da su društvo i civilno zakonodavstvo u ovoj stvari učinili velik napredak, pa bi bilo korisno i potrebno voditi o tome računa. Svećenici moraju biti iznad svega pažljivi da svojom nespretnošću s nezakonitima, koji zbog toga već ionako pate, još više povećaju njihovu bol. Možda bi za rješavanje i olakšavanje problema nezakonitosti djece, kako pojedincu tako i društvu, mogla pomoći odredba 29. člana talijanskog zakonodavstva o braku i obitelji koji naglašava da nezakonitu, odnosno vanbračnu, djecu treba »izdržavati, poučavati i odgajati«.¹¹

9 Usp. S. TUŠKAN, *Problemi razdvojenih obitelji*, Bogoslovska smotra 2/1972., str. 88.

10 Usp. B. HÄRING, *La legge di Cristo*, VI. izd. Brescia 1972., sv. III, str. 212 i sl.

11 Usp. G. PERICO, *Problemi che scottano*, II. izd. Milano 1978., str. 240